

Klió 2008/3.

17. évfolyam

ÖSSZEFOGLALÁSOK

Új irányzatok és eredmények a russzisztikában

Hagyományt teremtve negyedik alkalommal gyűltek össze neves russzisták Budapesten, hogy összegezzék, bemutassák és megvitassák az elmúlt két évtizedben született kutatási eredményeket. A 2004 nyarán megrendezett nemzetközi konferencián, amelyet az ELTE Russzisztikai Központja szervezett, 25 előadás hangzott el angol és orosz nyelven. A történészek az Amerikai Egyesült Államokból, Nagy-Britanniából, Kanadából, Olaszországból, Oroszországból érkeztek a tudományos rendezvényre. A konferencia előadásait a Russzisztikai Könyvek XVI. köteteként megjelent Új irányzatok és eredmények a russzisztikában című konferenciakiadványban adták közre 2005-ben. A könyvet Szvák Gyula szerkesztette, aki egyben a szervezője volt ennek, illetve az ezt megelőző három nemzetközi konferenciának is, amelyeket az orosz fejlődés vizsgálatának (1998 és 2000), valamint a Moszkvai Oroszország fejlődési specifikumainak (2002) szenteltek. Jelen konferenciakötetben különböző iskolák képviseltetik magukat és eltérő megközelítési módon mutatják be vizsgált témájukat. E gazdag anyagból, szám szerint 23 tanulmányból szemlélve csupán néhány írás részletesebb ismertetésére kerül sor, annak reményében, hogy a figyelmet a többi szerző munkája iránt is felkeltettük a segítségükkel.

A kötet első tanulmánya Szvák Gyula (Budapest) előadásának bővített változata, amely A rendszerváltó évtized magyar történeti russzisztikája címet viseli. A szerző a munkája elején azt hangsúlyozza, hogy „az 1990-es évek, amelyek a kelet-európai térségben a rendszerváltó évtized elnevezést kapták, az egész világ történetírásában egy új, lehet, hogy csak átmeneti korszakot jelölnek. Sokan a történettudomány válságának is tekintik ezt az időszakot.” Szerinte viszont ez az évtized pezsgést hozott a történetírásban, új megközelítések, témák, műfajok, kutatási módszerek és koncepciók sokasága született meg. Szvák Gyula szerint a történeti russzisztikára is igaz ez a helyzetértékelés – lényegi különbségekkel. Az ezredfordulón új műfajok és módszerek bevonásával, valamint részben az angolszász russzisztika hatására az orosz történetírásban is új eredmények születtek. A magyar történetírás, amely nem volt olyan mértékben átpolitizált és átideologizált, mint a szovjet, már a rendszerváltás előtt megújult a szemléletében. A szerző kiemeli, hogy a magyar történeti russzisztika a tradicionális történeti iskolák közé tartozik. A jelentős változás az 1970-es évek második felétől következett be, amikor egy fiatal történész nemzedék kezdte kutatni az orosz történelmet. A rendszerváltó évtized elsősorban tudományos szervezési téren hozott fordulatot, létrejött a Russzisztikai Intézet önkéntes tudományos társulás formájában, majd 1996-tól az ELTE önálló szervezeti egységként Russzisztikai Központ néven vált a magyar történettudomány első, csak Oroszország történetének kutatására szakosodott kutatóműhelyévé.

A 90-es évek végére a hazai russzisztikai kutatások regionálisan is bővültek (Pécs, Szombathely) és megszülettek az első kézikönyvek, monográfiák is. Szvák Gyula a következőkben a magyar russzisták munkáiról és kutatási témáiról ad összefoglalást. Végezetül leszögezi, hogy nem létezik különállónemzeti russzisztika. A russzisztika – mint tudomány – globalizált. És van értelme annak, hogy a magyar russzisztika keresi a helyét a nem orosz nyelvű

és az orosz nyelvű russzisztika között.

A magyar kutatók – Czövek István (Nyíregyháza), Filippov Szergej (Budapest), Gebei Sándor (Eger), Krausz Tamás (Budapest), Szili Sándor (Budapest), V. Molnár László (Pécs), Varga Beáta (Szeged), Vásáry István (Budapest) – jelen kötetben megjelent tanulmányai is híven tükrözik, hogy témájában és kutatási eredményeiben mennyire gazdag és színes a hazai russzisztika.

Az olasz történész, Vittorio Strada (Velence) egy régi probléma újragondolásának: Oroszország és Európa kapcsolatának a bemutatására törekszik a tanulmányában. Kiemeli, hogy a téma jelentőségét sosem veszíti el, mindig aktuális marad, de időben változik, ahogyan változik a világ, Európa és Oroszország. Szerinte Oroszország és Európa szembeállításának vizsgálatát nehezíti az, hogy a kérdés történeti elemzése szorosan összefonódik a filozófiai reflexiókkal és a politikai nézetekkel, függetlenül attól, hogy oroszok vagy nem oroszok végzik a kutatást. Strada végül úgy összegez, hogy a kérdést/ problémát eldönteni nem lehet, de annak egyre pontosabb értelmezését adhatjuk azáltal, ha összetevőit számba vesszük és azokat újra átgondoljuk. Az orosz történelem kiváló kutatója, Je. V. Anyiszimov (Szentpétervár) a tanulmányában a mindennapok életmód- és kultúrakutatásának historiográfiai eredményeit veszi számba. Hangsúlyozza, hogy a probléma iránti kutatási vonzalom nem újkeletű, a forradalom előtti orosz történészek, és a szovjet korszak kutatói is kedvelték ezt a témát. Lotman, Gurevics iskolát teremtettek az 1970-es években, de a modern orosz történetírás is nagy nevekkel büszkélkedhet.

A másik neves orosz történész, A. B. Kamenszkij (Moszkva) a XVIII. századi orosz történelem kutatásának néhány perspektíváját és problémáját mutatja be. Hangsúlyozza, hogy az orosz történelem egyik legjobban kutatott periódusáról van szó, a történészek munkáját megkönnyíti az, hogy a korszak legjelentősebb forrásai nyomtatásban megjelentek. Az érdeklődés a korszak történései iránt már a XVIII. század végén elkezdődött, mára az orosz és külföldi tudósok közül többen specializálódtak ennek az időszaknak a vizsgálatára, de a kutatás a mai napig nem mentes néhány rögzült sztereotípiától (pl. Biron szerepének, II. Katalin szerelmi életének hangsúlyozása). Kamenszkij fontosnak tartja annak a megválaszolását, vajon helyesen értelmezzük a XVIII. századi orosz történelmet. Szerinte ezt a kérdést feltehetjük az orosz történelemre általában, és vonatkoztathatjuk annak más századára is. Kamenszkij úgy véli, fontos annak alaposabb vizsgálata is, hogy I. Péter a svédek felett aratott poltavai győzelme után miért döntött úgy, hogy Oroszország birodalom lesz. Továbbá hangsúlyozza azt, hogy a szakirodalom a politikai elit körében történt változásoknak szentelt eddig nagy figyelmet, viszont arról, hogy a társadalom többi rétegében milyen átalakulások zajlottak le, kevés ismeretünk van. Ebből a szempontból O. Je. Koseleva és E. K. Virtsafter legújabb kutatási eredményeit tartja figyelemre méltóknak. Mindketten azt vizsgálják, miként változott az első pétervári lakosok életmódja és viselkedése, a modernizáció hogyan hatott az emberek mindennapi tevékenységére, életmódjára. Kamenszkij felhívja a figyelmet arra, érdemes lenne kutatni azt is, hogy a modernizációs folyamat változtatott-e a szexuális viselkedési normákon a XVIII. században.

Sz. A. Kozlov (Szentpétervár) a XVIII. századi orosz utazókkal és útleírásaikkal foglalkozó angolszász kutatási eredményekről ad számot írásában. Megállapítja, hogy a téma gazdag szakirodalommal és jól kimunkált kutatási hagyománnyal rendelkezik, amelyben az angol kutatók nagy érdemeket szereztek. Kozlov méltatja E. Cross munkáját, aki a XVIII. század folyamán 500 Nagy-Britanniába látogató orosz személyt vizsgált meg, és a könyve mellékletében közli a nevüket is. Köztük előfordulnak utazók, diplomaták, diákok. Fontosnak tartja kiemelni, hogy az orosz utazók kommentárokkal ellátott angol nyelvű naplójait is kiadták Angliában. Ezek a források rendkívül érdekes, hasznos információkat szolgáltatnak a XVII. század végi

és a XVIII. századi európai viszonyokról.

A. P. Korelin (Moszkva) a jobbágyfelszabadítást és a polgári reformokat követően, a XIX. század második felében végbemenő orosz társadalmi-gazdasági változások kulcsproblémáit elemző és bemutató történeti munkákat tekinti át. Elsősorban azt mutatja be, hogy az angol és az amerikai szakirodalom az orosz gazdaságról milyen képet rajzol, a gazdaságtörténészek milyen statisztikai adatokat tesznek közzé. V. B. Zsiromszkaja (Moszkva) hasonlóan adatgazdag tanulmányt publikál a XX. századi orosz népesség kutatásának új megközelítéseit összegző munkákról.

Paul Dukes (Aberdeen) az orosz történelem neves angol kutatója az 1917-es forradalom historiográfiáját áttekintve azt emeli ki, bár számos nemzetközi konferencia érintette az orosz forradalmak történetét, mára már kevesebb figyelmet szentelnek a történészek e témának. Richard Pipes és Orlando Figes műveinek elemzésével is hangsúlyozza, hogy kutatási eredményeik, a témáról alkotott nézeteik a történetírásban (és nem csak az angolszászban) meghatározóak maradtak.

Philip Longworth (Montreal) a szovjet korszakot követő orosz történetírásról fejti ki saját véleményét, meglátásait. A változások pozitívumaként emeli ki, hogy megnyíltak a levéltárak és nincs állami kontroll a kutatásban. A gazdasági változások miatt viszont kevesebb pénz jut a történelemtudomány támogatására. A számítógépek széles körű elterjedése és az internet nagy lendületet adtak történelmi adatbázisok készítésének, de e munkák tudományos megbízhatatlansága is megnőtt. Színes borítójú és népszerűsítő, de színvonalukban kétes kiadványok nagy számban jelentek meg, keresettek lettek a birodalmi idősakkal, valamint a dicső múlttal és hősökkel foglalkozó munkák.

A konferenciakötet rövid bemutatásának lezárásaként összegzésképpen elmondhatjuk, hogy egy újabb érdekes, fontos és hasznos könyvvel gazdagodtunk, amelyet nem csak a russisztika iránt érdeklődők forgathatnak haszonnal.

Novije napravlenija i rezultati v russisztike/ New Directions and Results in Russistics, (Új irányzatok és eredmények a russisztikában), Szerk.: Szvák Gyula, Russisztikai Könyvek XVI., Magyar Russisztikai Intézet, Budapest, 2005. 201. p.

Bodnár Erzsébet